

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 136 2015

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2016 och för recensioner 1 september 2016. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–35–3

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2016

språkets gränser – varken teologen eller filosofen skriver ju romaner. Och det citat från Paul de Man som Elholm Andersen använder på sin sista sida för att dokumentera vad som är en modern roman och att Knausgård skriver in sig i den moderna romanens tradition, det citatet handlar över huvud taget inte om romanen utan är en karakteristik av modernitet med Rimbaud, Artaud och Nietzsche som exempel. Jag har med andra ord allvarliga invändningar, men likafullt tycker jag att Elholm Andersen i denna artikel berör något väsentligt i Knausgårds projekt: hur han försöker det omöjliga när han vill ge oss verkligheten just som den var och är. Han kommer ju aldrig ut i ”det öppna” – den verklighet han beskriver blir aldrig annat än *hans* verklighet och får därmed en klaustrofobisk karaktär. Något liknande kan gälla som ett helhetsomdöme: Elholm Andersen slår inte alltid huvudet på spiken, men han kretsar envist kring väsentligheter i Knausgårds projekt – som i sin tur är ett väsentligt projekt av uppenbar relevans för romanens och den självframställande litteraturens aktuella positioner.

Arne Melberg

Harald Graf, *Den Flug des Denkers hemme keine Schranke. Schiller in Schweden zwischen Aufklärung und Romantik 1790–1809* (Palaestra, 339). V & R Unipress. Göttingen 2014.

Litteraturvetenskapen har sedan ämnets grundande präglats av konflikten mellan att å ena sidan fokusera på de obestridligt levande verken i närläsningar och komparativa studier, å andra sidan teckna en så fullständig bild som möjligt av utvecklingslinjer och helhetsperspektiv. Receptionsforskningen är ingalunda undantagen från kraven; studier av hur exempelvis Baudelaire eller Proust har lästs av samtida och senare generationer å ena sidan, statistik och räknande av omnämnanden å den andra. Den tyske forskaren Harald Graf som 2009 disputerade i Freiburg in Breisgau och 2014 utgav en reviderad form av sin avhandling med ett citat från markis Posa i Schillers *Don Carlos* (närmare bestämt den tidiga version som citeras i diktarens *Briefe über Don Carlos*) som titel, *Den Flug des Denkers hemme keine Schranke. Schiller in Schweden zwischen Aufklärung und Romantik 1790–1809*, arbetar avgjort i den senare traditionen.

Schiller framstår fortfarande i Tyskland som

en självklar klassiker. På estetikseminarierna diskuteras hans ”Über naive und sentimentalische Dichtung” och ”Über die ästhetische Erziehung des Menschen” från 1795 och deras förhållande till Kants filosofi fortfarande ivrigt och på teatrarna spelas hans stora dramer, om än i förkortade, dekonstruerande och stundom ironiserande tolkningar – givetvis med undantag för Peter Steins magnifika *Wallenstein* från 2007. Vid 200-årsminnet av hans död 2005 uttalade sig intellektuella såväl om hans etik som om hans roll i den tyska upplysningen. Schillers retoriskt briljanta lyrik betraktas däremot på distans; Hölderlins abrupta stil vid språkets och erfarenhetens gränser ter sig mer relevant för dagens poeter och forskare och Schillers prosa saknar Goethes mångtydighet. I Sverige är läget som bekant ett annat. Kurt Aspelins korta översikt i *Clarté* 1955 slutar med Strindberg. Aspelin nämner att det överraskande nog var Carl Gustaf af Leopold (1756–1829) som 1793 översatte de i tidskriften *Thalia* publicerade dikterna ”An die Freude” och ”Resignation” till svenska, att det var tack vare den på 1790-talet aktiva Juntan i Uppsala med Benjamin Höijer, Hans Järta och Gustaf Abraham Silverstolpe i spetsen som Schiller vann burskap på den svenska parnassen samt att Tegnér och Geijer var de skalder som mest djupgående påverkades av honom. Fortfarande aktuell var han dock för Rydberg och Heidenstam.

Graf åberopar internationella forskare som Jürgen Habermas, Reinhart Koselleck och Panajotis Kondylis vad gäller dagens aktuella syn på upplysningen och hans undersökning präglas av ett större och ytterst lovvärt idéhistoriskt projekt: att visa den tyskspråkiga upplysningens betydelse och inflytande i Sverige. Men Grafs agenda präglas också av viss säregen aggressivitet. Den riktas åt många håll, bland annat mot att svensk litteraturforskning å ena sidan fokuserat på Gustav III och hans tid, å andra sidan på Phosphorosgenerationen, varvid de så kallade järnåren hamnat i skymundan, samt att vi allmänt och ensidigt skulle ha betraktat svensk litteratur under den gustavianska tiden såsom blott franskinfluerad (ett belägg från Herbert Salu används för att styrka detta). Svenska forskare skulle vidare ha accepterat romantikernas föregivna propaganda att det var de som lanserade den tyskspråkiga litteraturen i Sverige.

Aggressiviteten är dock fruktbar på en punkt. Avhandlingsförfattaren lyfter varje sten på den svenska Schillerreceptionens magra tegar, synar och granskar den ingående. Han går i stundom in-

tensiv dialog och polemik med tidigare forskning och förmår förtjänstfullt göra bruk av det som är hållbart och relevant. Glädjande är exempelvis att Anita Ankarcronas, Gunnar Sahlins och Margareta Björkmans nu närmare kvartsseklet gamla literatursociologiskt präglade doktorsavhandlingar kunnat bidra till en fördjupad bild av Schillerreceptionen i Sverige.

Grafs huvudteser är att den svenska Schillerreceptionen ägde rum under upplysningen; samt att denna upplysning löpte vidare under Reuterholms och Gustav IV Adolfs tid vid makten, 1792–96 respektive 1796–1809. Grafs upplysningsbegrepp är betydligt vidare än Tore Frängsmyrs; Frängsmyr har som bekant hävdats i *Sökandet efter upplysningen* (1993) att Johan Henric Kellgren och Nils von Rosenstein, grundarna av sällskapet Pro Sensu Comuni 1787, var de enda egentliga företrädarna för upplysningen i vårt land.

Grafs mycket omsorgsfulla genomgång av Schillerreceptionen tar stöd i lånebibliotekskataloger och bokauktioner. Schillers första nedslag i Sverige sker genom förvärvet av ett exemplar av *Don Carlos* i den tyske immigranten Friedrich August Cleves lånebibliotek 1790; därstädes kom småningom de flesta av Schillers skrifter att finnas tillgängliga. Översatt tysk litteratur av bland andra Wieland, Gessner, Gellert och Klopstock fanns att läsa i den litterära kalendern *Sommar-promenaden* (Uppsala 1792–1801). Den första översättningen av Schiller till svenska publicerades redan 6.9.1792, då Pehr af Lund (1736–1806) offentliggjorde ett avsnitt ur *Der Abfall der Niederlande*, vilket behandlade inkvisitionen, på svenska i tidskriften *Välsignade tryckfriheten och Tryckfriheten den välsignade*. Senare samma månad använde Johan Samuel Ekman (1760–?) det motto som blivit titeln för Grafs avhandling för artikeln ”Om Samhällets Fördärv” i *Werlds-borgaren*. Både Pehr af Lund och Ekman, som senare samma år utgav ytterligare avsnitt ur *Der Abfall der Niederlande* och *Philosophische Briefe*, är centrala i Grafs perspektiv. Schiller framstår i dessa tidskrifter främst som historiker och kritiker av politisk absolutism. Ekman över-satte även Lawrence Sternes roman *A Sentimental Journey Through France and Italy* till *Yoricks känslosamma resa igenom Frankrike och Italien*, innan han lämnade Sverige för gott, och lanserade därmed ordet ”känslösam”. (Möjligen avrättades han senare genom hängning i Hamburg.) Rabulistkretsarna i Stockholm hade viss kontakt med den små-

ningom landsförvisade Thomas Thorild. Med rätta har såväl Aspelin som Graf uttryckt förvåning över att denne, lika litet som Bengt Lidner, tycks ha inspirerats av Schillers skrifter.

Sin diskussion av Leopold inleder Graf med att konstatera att diktaren var väl förtrogen med tysk litteratur, bland annat eftersom han under några år på 1780-talet verkat som bibliotekarie i Stralsund. Graf lyckas göra troligt att Leopold var väl förtrogen med Schillers historiska skrifter. 10.5.1793 och 21.1.1794 publicerar han sina båda diktolkningar i sitt organ *Extra Posten* (1792–95). Översättningarna ägnas omsorgsfull granskning och Graf kan korrigera tidigare forskning på viktiga punkter. Schiller var intressant för Leopold, men blott som en bland många författare. Leopold torde ha förstätt hans tankegångar, men mildrade dem i översättningarna, särskilt den senare, så att de stod mera i samklang med hans egna.

Det tveklöst mest värdefulla kapitlet i Grafs avhandling är det sjätte, där han behandlar Juntan i Uppsala och dess organ *Litteratur-Tidning* (1795–97) och *Journal för svensk litteratur* (1797–1801). Med full erkänsla för Juntans insatser framhåller Graf att rörelsen hade sina rötter i studentaktiviteter 1791 och 1792 och med sina samhällsreformerande, icke revolutionära, syften var mindre radikal än vissa andra grupperingar. Graf har undersökt Juntans föregångare *Witterhets Samfundet* (1791), granskat deras protokoll och funnit att de läst Campe, Salzmann, Lessing och mer sällan Herder. Vad gäller Herder polemiserar han mot Sten Lindroth, som tycks ha överskattat denne tänka-res betydelse i 1700-talets Sverige (275). Schiller nämns icke i dessa protokoll. 1795 är han däremot en återkommande referens i tidskrifterna och oftare nämnd än både Lessing och Goethe. Graf går igenom och analyserar artikel för artikel och söker så gott möjligt attribuera materialet. Genom iakttagande av frekvent användning av verben ”odla” och ”bilda” finner Graf stöd i en attribuering av artiklar till Höijer. Graf går dessvärre inte in på frågan huruvida anonymiteten bidragit till att Juntans företrädare i vissa framställningar hamnat i skymundan. Georg Adlersparres och Jakob Axelsson Lindbloms *Läsning i blandade ämnen* (1797–1801) betraktas som en parallell till Juntans tidskrifter. Där, liksom i Gustaf Roséns *Fragmenter för utländsk litteratur*, nämns Schiller.

Schillers betydelse som historiker framhävs mera nu än för några decennier sedan. Hans *Ge-*

schichte des dreißigjährigen Kriegs lästes mycket i Sverige under de här aktuella åren och Schiller som filosofiskt inriktad historiker och lysande historisk skribent beundrades såväl av Höijer som senare av Erik Gustaf Geijer. I Schillers så kallade pragmatiska historieskrivning är det viktigt att strukturera händelseförloppet och finna bakomliggande orsaker, i stället för att bara skriva en krönika. Schiller tecknar vidare psykologiska porträtt av historiens "stora män", det vill säga historiens aktörer, vilket bidrar till hans popularitet.

Romanen fick relativt sent sitt genombrott i Sverige; 1797 utkom dock hela 22 verk av denna typ och året därefter började man översätta Schillers i *Thalia* publicerade romanfragment *Der Geisterseher*. Vid denna tid börjar känslösamma berättelser av resenärer dyka upp på bokmarknaden och en författare till dylika, nämligen Pehr Wahlström (1776–1854) använder citat av såväl Schiller som Sophie Mereau i sin *Bref till en vän under en resa*. Arvid Johan Spaldencreutz (1782–1828) översatte Schillers *Verbrecher aus verlorene Ehre* och *Die Minnekönigin* till svenska och skrev en egen roman, *Svärmärinnan*, utgiven 1800 på hans eget tryckeri på egendomen Gusum, där vi lätt kan belägga påverkan från Schiller.

Schillers genombrott som dramatiker i Sverige kom mycket sent; först 1821 uppfördes hans *Maria Stuart* med framgång på Kungliga Dramatiska Teatern. Övriga berömda pjäser iscensattes först på 1830-talet, förutom *Wilhelm Tell* som först kom upp på repertoaren 1848. Det innebär att Grafs uppgift, förutom att ge en sammanfattning av det franskinspirerade gustavianska teaterlivets uppgång och fall och reflektera över Kotzebues starkt växande popularitet från 1791, blir att analysera Frans Michael Franzéns uppskattande artikel om den år 1800 utgivna översättningen av det borgerliga sorgspelet *Kabale und Liebe* i *Åbo Tidning*. Såväl detta drama som det föregående år på svenska publicerade *Die Räuber* uppskattades också av *Journal för svensk litteratur*. 1800 utgav Gudmund Jöran Adlerbeth sitt i sorgospelstraditionen skrivna drama *Ingjald Illråda* och icke mindre än fyra gånger mellan 1795 och 1818 översattes Schillers teaterskrift "Die Schaubühne als moralische Anstalt betrachtet" till svenska. Att Schillers dramer, i motsats till Shakespeares, aldrig gjort samma succé i Sverige som i Tyskland är en fråga som faller utanför Grafs framställning.

En mycket speciell person i dåtidens Stockholm var förre notarien vid hovkonsistoriet Arved Bet-

hén (1756–1827), som levde ett stilla liv som översättare, sedan han avskedats efter det besynnerliga tilltaget att ha uppvakat drottning Sofia Magdalena med en kärleksdikt. I Grafs sammanhang är han aktuell, eftersom han sökte vederlägga Lorenzo Hammarskölds kritik av Schiller 1808 i en artikel i *Stockholms-Posten*. 1803 och 1806 hade Bethén utgivit några kortare texter av Schiller i två volymer. Bethén beskrivs som en upplysningsman som åsiktsmässigt stod de tyska författarna Gellert och Nicolai nära. För Bethén tycks upplysningen vara av mer pedagogisk än politisk art; förändring måste ske i människans sinnelag. Schiller är för den pietistiskt sinnade Bethén inte främst diktare, utan "världsvis", en tänkare som kan verka som föredöme för ungdomen. Han uppskattade *Philosophische Briefe* och identifierade sig närmast med huvudpersonen Ulrich von Hutten i Schillers *Der verübte Menschenfeind*.

Under 1790-talet börjar en estetik växa fram i Sverige. Sedermera professorn i estetik i Lund, Anders Lidbeck (1772–1829), ser i sin doktorsavhandling estetiken som självständig i förhållande till etik och politik, Leopold författar ett arbete inom estetiken som trycks 1800–1802 och Benjamin Höijer (1767–1812) betonar i en essä om en ny modern poesi i upplysningens anda i *Litteratur-Tidning* 1795 smaken på geniets bekostnad (i motsats till Leopold, som i stället betonade geniets roll). Begreppet "medlidande" är centralt i den av Kant och Schiller påverkade Lidbecks tänkande. Texten "Über Anmut und Würde", offentliggjord i *Neue Thalia* 1793, blir nu viktig i den svenska diskussionen. Esaias Tegnér (1782–1846), elev till Lidbeck, ser en olöslig konflikt mellan sinnlighet och förnuft, vilken blir uthärdlig för människan i kraft av värdighetsbegreppet. Erik Gustaf Geijer (1783–1847), vars skrift "Svar på Svenska Akademiens prisfråga år 1810" tillhör de mest Schillerinfluerade texterna i dåtidens Sverige, betonar i stället inbillningskraftens roll i försoningen mellan sinne och ideal, förnuft och nödvändighet. Grafs utredning av de skilda filosofiska hållningarna är föredömligt exakt och detaljerad.

Graf avstår från en fullständig katalogisering av Schillerallusioner och Schillerreminiscenser hos Frans Michael Franzén, Johan Olof Wallin och Esaias Tegnér; alla tre var enligt Graf starkt tyskinfluerade och Schillerpåverkade samt verksamma som översättare. Deras poesi betecknar Graf som exoterisk i motsats till romantikernas esoteriska.

Graf ägnar större delen av sitt kapitel om Schillers poesi i Sverige åt en komparativ studie, dels av Kants betydelse för Tegnér, dels (och framför allt) av en genomgång av några Schillerinfluerade Tegnérdikter: Tegnérns "Kulturen" är starkt beroende av Schillers "Der Künstler" och "Det eviga" är (här upprepar Graf välkända fakta) avhängig av Schillers "Die Worte des Wahns". En passant noteras också överensstämmelser mellan Wallins "Uppfostraren" och Schillers "Die Würde der Frauen". Vi finner kort sagt ett liknande patos över människans värdighet hos alla dessa skaldar. Med "Skidbladner" som utgångspunkt reflekterar Graf nyanserat över spegelmetaforen, som han lyckosamt kompletterar med tankar om slöjmetaforen.

Som nämnts riktas mycken polemik mot romantikerna, vars föregivna anspråk på att ha introducerat tysk litteratur i Sverige enligt Graf är falskt; redan Höijer, Järta och Silverstolpe sägs ha gjort detta. (Graf kan här stödja sig på ett brevuttalande av Järta själv.) Medan Schiller var viktig för Witterhetens Wänner (1803) beskrivs Auroraförbundets medlemmars positiva attityd till honom som en läpparnas bekännelse. Auroraförbundets förkärlek för det "dunkelsköna" står i motsättning till Schillers estetik och Atterbom utnämner i dikten "Till Sophie" Goethe, Tieck och Werner, men inte Schiller, till sina själsfränder. För medlemmarna av Auroraförbundet är Tyskland inte längre den sanna upplysningens land, utan romantikens. I *Phosphoros* publiceras inga översättningar av Schiller, däremot i *Poetisk kalender* och *Kalender för damer*.

Slutligen går Graf igenom Lorenzo Hammarskölds skrift *Försök till en kritik öfver Schiller, betraktad som poet, häfdatecknare och filosof* (1808). För Hammarsköld är Schiller som filosof alltför poetisk, som poet alltför filosofisk och bland dramerna finner bara *Die Jungfrau von Orleans* nåd inför hans kritiska blick. I romantikernas *Swensk litteratur-tidning* förs kritiken av Schillerdramerna för abstraktion och bristande utveckling av fiktiva karakterer vidare. För romantikerna hade Schellings identitetsfilosofi och Goethes litterära verk blivit viktigare förebilder än Schillers skrifter.

Teoretikernas (Habermas, Kossellek, Kondylis) närvaro blir tydligast i inlednings- och avslutningskapitlen. Graf's styrka är nämligen empirikerns outtröttlighet och exakthet i detaljerna. Läsaren får utförliga citat av svåråtkomliga texter ur de gamla tidsskriftsargångarna återgivna såväl på svenska som i

tysk översättning och tydliga översikter av debattörernas ställningstaganden i detalj. Även om Graf inte ger en helt ny bild av järnårens Schillerreception, så ger han mer utförlig och detaljerad bild än den forskningen tidigare haft.

Problemen finns på makroplanet. Graf tycks sakna djupare orientering i internationell romantikforskning, inkluderande exempelvis den diskussion av epokbegrepp som förts (och tryckts) inom Nordisk (tidigare Dansk) Selskab for Romantikstudier. Kanske vore det mer fruktbart att se romantikerna som vidareförare av upplysningen än som upplysningens antagonister? Vilka svårigheter är förknippade med "upplysning" som litteraturvetenskaplig term? Frågorna är åtminstone värda att diskuteras. Svensk litteraturvetenskap går inte från en triumfal till en poststrukturalistisk fas som Graf tycks mena (25). 1900-talet domineras av en omsorgsfull empirisk vetenskap av biografisk, komparativ och/eller stilistisk art med företrädare som Henry Olsson, Gunnar Tideström, Sten Malmström, Kjell Espmark och Bengt Landgren. Graf tycks också sakna sinne för de lärda arbetenas tillkomsttid och kontext och kommer därmed att polemisera mot sedan länge övergivna ståndpunkter: exempelvis antyder han att forskarna skulle vilja inräkna (de i striden mellan nya och gamla skolan neutrala) Geijer och Tegnér bland romantikerna. Möjligen kan detta bero på att de båda romantiska författarskap som även extramuralt är levande idag, nämligen Almqvists och Stagnelius, av kronologiska skäl faller utanför Graf's ramar.

Att dagens forskare ogärna går in på frågan huruvida Schiller påverkat ett visst författarskap (30) har sin rot i en allmän skepsis mot snävt komparativa analyser efter Wellek/Warrens *Theory of Literature* (1948) och intertextualitetsforskningens genombrott ett kvartsekel senare (Julia Kristeva, Roland Barthes), inte på ett negligierande av Schillers betydelse. Harold Blooms *Anxiety of Influence* (1973) bidrog också till en strömkantring inom influensforskningen.

Graf synes mig också skjuta över målet när han allmänt kritiserar svenska forskare för att överbetona den franska litteraturens betydelse under 1700-talet. Självklart har tyskspråkig litteratur spelat en viktig roll i Sverige från medeltiden till de båda världskrigen, i synnerhet under de sekler då nordtyska områden tillhörde Sverige. Debatten om engelskt, tyskt och franskt i svensk 1700-talslitteratur har tidvis varit livlig inom forskningen, som nog skulle utvecklas mer kreativt av en dis-

kussion utgående från ett både/och i stället för ett antingen/eller. Grafs oenighet med tidigare forskare, exempelvis Horace Engdahl vad gäller Tegnér, torde ibland gå tillbaka på skilda metodiska utgångspunkter. En metoddiskussion vad gäller Grafs i huvudsak idéhistoriska metod i förhållande till andra metoder skulle ha varit fruktbar.

Invändningar som dessa får dock inte förringa värdet av såväl tankens flykt som konkreta iakttagelser i Haralds Grafs doktorsavhandling *Den Flug des Denkers hemme keine Schranke* och det är mycket angeläget att han bereds möjlighet att fortsätta sina receptionsstudier av tysk litteratur i Sverige.

Roland Lysell

Peter Henning, *Minne, jag, 1800. Litterär självframställning hos Atterbom, Geijer, Widerberg och Heidenstam*. Makadam. Göteborg 2015.

Peter Hennings doktorsavhandling *Minne, jag, 1800. Litterär självframställning hos Atterbom, Geijer, Widerberg och Heidenstam* handlar som dess titel visar om minnets roll i det svenska 1800-talets självframställningar. Den utgår från två premisser som inte närmare diskuteras. Den ena är att föreställningen om jaget under 17- och 1800-talet genomgår en förvandling. Människan bemäktigar sig det egna jaget i dess egen rätt, vilket medför att idén om denna entitet, jaget, blir en kraft att räkna med i offentligheten. Den andra är att föreställningen om minnet under samma tid genomgår en historisk förändring. Retorikens 2000-åriga lära om minnet som ett slags förråds-kammare där inlärdd kunskap vid behov kunde uthämtas problematiseras och ersätts med en föreställning om minnet som en komplex process knuten till individen. Dessa båda förändringar korsas i tidens nya självframställande skrivande, vars samhälleliga begränsningar samtidigt börjar erodera. Människor som inte tidigare skrivit om sig själva börjar offentliggöra sina minnen samtidigt som det minnesarbete som nedtecknas antar nya individuella former. Hennings studie handlar om hur denna större historiska process avtecknar sig i ett svenskt material under 1800-talet, men processen har genklang än i dag i den meningen att självframställningar alltjämt är en viktig litterär form.

Som bekant har detta inte gått litteraturvetenskapen förbi, men den forskning som hittills äg-

nats saken har i en nordisk kontext i stort sett snävat in sitt intresseområde till samtiden eller till den självbiografiska genren. Avhandlingen tar spjärn mot detta forskningsläge och vidgar sitt intresseområde till att gälla fenomenets historia och även andra genrer än självbiografien. Termen "självframställning" är således brett syftande och innefattar alla former av självrefererande skrivande där det egna jaget, mer eller mindre explicit, utgör ett bärande tema. Förutom självbiografier i strikt mening behandlas således lyrik, reseskildringar, dagböcker och romaner. Det sistnämnda innebär att någon tydlig gräns mellan fiktion och icke-fiktion inte upprättas, tvärtom ses självframställningen som ett slags både-och.

Avhandlingens syfte är så att "frilägga några av de centrala mönster och typsituationer som karaktäriserar jagets och minnets inbördes relation i ett antal litterära självframställningar under det svenska 1800-talet". Genom att beskriva och analysera ett antal sådana verk undersöker den "vilka estetiska och filosofiska villkor som präglar dessa texter". Den undersöker även hur texterna form- och innehållsmässigt påverkas av förhållandet till den litterära offentligheten. Vad gäller minnet så studeras dels de konkreta hågkomsterna och deras tematik, dels texternas sätt att mer eller mindre uttalat reflektera kring själva minnesförmågans idé, funktion och betydelse. Den metodologiska utgångspunkten för detta studium är den jämförande analysen av litterära konventioner och genrer. *Minne, jag, 1800* är med andra ord ett stycke komparativ litteraturforskning.

I centrum för avhandlingen står fyra exempel som vardera ägnas ett kapitel. Det rör sig om P.D.A. Atterboms dikt "Minnes-runor" (1807–1837), Erik Gustaf Geijers *Minnen* (1834), Henriette Widerbergs *En skådespelerskas minnen* (1850–51) samt Verner von Heidenstams *Hans Alienus* (1892). Avsikten med detta urval är att uppsöka en rad "typer", och ett antal specifika problemområden, inte att skriva den självframställande litteraturens större historia i det svenska 1800-talet. Andra vägar genom tidens litteratur hade självfallet varit möjliga men då hade, som Henning skriver, berättelsen blivit en annan. Den "berättelse" som *Minne, jag, 1800* tecknar är hur minnesarbetet i 1800-talets svenska självframställningar går från en ytterlighet till en annan, nämligen från tårdrypande barndomsskildringar i romantikens texter till idealiseringar av intighet och glömska i nittitalismens.